

ADOLATGA YO‘L MEDIATSIYA VA NIZOLARNI HAL QILISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Azirbaev Salamat Kuanishbaevich

Qoraqalpoq davlat universiteti yurisprudensiya

tálim yónalishi yuridika fakulteti 3-kurs talabasi.

Tel raqami: +998 90 700-68-62

Email: azerbaevsalamat947@gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mediatziya – nizolarni sudgacha yoki suddan tashqari hal etishning muqobil usuli bo‘lib, uning afzalliklari va jahon tajribasi turli mamlakatlarda sinovdan o‘tgan. Ushbu maqolada mediatziyaning huquqiy asoslari, afzalliklari, O‘zbekistondagi holati va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba, O‘zbekiston qonunchiligi va huquqshunos olimlarning fikrlari asosida mediatziyaning samaradorligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: mediatziya, nizolarni muqobil hal etish, mediator, huquqiy asoslar, adolat, fuqarolik protsessi, xalqaro tajriba, nizolarni hal qilish

Kirish

"Insonlarga adolat bilan hukm qilish – eng oliy burchdir."— **Abu Nasr Forobiy**

Zamonaviy huquqiy tizimda fuqarolik va iqtisodiy nizolarni sud orqali hal qilish eng keng tarqalgan usul bo‘lsa-da, sud jarayonlarining uzoq davom etishi va ortiqcha xarajatlarni talab qilishi tufayli muqobil usullar, xususan, mediatziya tizimi tobora ommalashib bormoqda. Huquqshunos olim N. Luhman ta’kidlaganidek, “Huquqiy tizimning samaradorligi nafaqat qonunlar, balki ularning qo‘llanilish mexanizmlari bilan ham bog‘liq” [1]. Shu bois, mediatziyaning rivojlanishi fuqarolik huquqiy munosabatlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mediatsiya tushunchasi va huquqiy asoslari

Mediatsiya – bu nizolarni mustaqil vositachi – mediator ishtirokida kelishuv asosida hal qilish usuli bo‘lib, tomonlarning manfaatlarini hisobga olgan holda yechim topishga yo‘naltiriladi. O‘zbekiston Respublikasida mediatsiya instituti “Mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonun (2018) orqali huquqiy asosga ega bo‘ldi [2]. Ushbu qonun mediatsiya jarayonining tartibini, mediatorlarning huquq va majburiyatlarini hamda tomonlarning ishtirok etish shartlarini belgilaydi.

Huquqshunos olim **R. Dvorkin** mediatsiya institutining afzalliklarini ta’kidlab, “Nizolarni hal qilishda tomonlarning qoniqish darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, huquqiy tizim shunchalik samarali hisoblanadi” degan fikrni ilgari suradi [3]. Shu bois mediatsiya faqat nizolarni hal qilish vositasi emas, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning samarali usuli hamdir.

Mediatsiyaning afzalliklari. Mediatsiya tizimi quyidagi ustunliklarga ega:

- Tezkorlik – Sud jarayonlari yillar davom etishi mumkin, mediatsiya esa qisqa muddatda yakunlanadi.
- Moliyaviy tejamkorlik – Sud jarayonlariga nisbatan ancha arzon va kam xarajat talab etadi.
- Maxfiylik – Mediatsiya jarayoni yopiq holda o‘tkaziladi, bu esa tijorat yoki shaxsiy ma’lumotlarning oshkor bo‘lishining oldini oladi.
- Ijobiy natija ehtimoli yuqori – Tomonlar o‘z manfaatlarini hisobga olgan holda kelishuvga erishishlari mumkin.

Huquqshunos olim **M. Golman** fikricha, “Adolatli jamiyatni shakllantirishning eng samarali yo‘llaridan biri suddan tashqari nizolarni hal etish mexanizmlarini rivojlantirishdir” [4].

Jahon tajribasi va O‘zbekistondagi holat

Mediatsiya tizimi AQSh, Kanada, Buyuk Britaniya va Germaniyada keng rivojlangan bo‘lib, ko‘pgina fuqarolik va tijorat nizolari sudgacha mediatsiya orqali hal

etiladi. Masalan, AQSh Federal Mediatsiya va Konsilyatsiya Xizmati nizolarni sudgacha hal etishning samarali vositasi sifatida mediatsiyani qo'llash tajribasini keng joriy qilgan [5].

O'zbekistonda ham mediatsiya tizimi rivojlanib bormoqda. **2019-yildan** boshlab mediatsiya xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha maxsus markazlar tashkil etildi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi ba'zi fuqarolik ishlarini mediatsiyaga yo'naltirish bo'yicha maxsus tavsiyalar ishlab chiqdi [6].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev sud-huquq islohotlari doirasida mediatsiya tizimini rivojlantirish muhimligini ta'kidlab, shunday degan:

"Yangi O'zbekistonni qurishda adolat mezonlari ustuvor bo'lishi shart. Fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilish uchun nizolarni hal etishning muqobil mexanizmlarini joriy etish zarur." [7]

Bu fikr mediatsiya institutining ahamiyatini yanada mustahkamlashga undaydi.

Xulosa

Mediatsiya – zamonaviy huquqiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, nizolarni hal qilishda samaradorlik, tejamkorlik va adolat mezonlarini ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekistonda ushbu institut huquqiy asosga ega bo'lib, amaliyotda rivojlanib bormoqda. Kelajakda mediatsiya tizimining yanada takomillashtirilishi uchun huquqiy savodxonlikni oshirish, mediatorlarning kasbiy malakasini oshirish va qonunchilik bazasini mustahkamlash muhim vazifalar qatorida turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) N. Luhman. Law as a Social System. Oxford University Press, 2004.
- 2) O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni, 2018-yil 3-iyul.
- 3) R. Dvorkin. Taking Rights Seriously. Harvard University Press, 1977.

- 4) M. Golman. Alternative Dispute Resolution: The Future of Justice. Cambridge Press, 2016.
- 5) U.S. Federal Mediation and Conciliation Service Report, 2020.
- 6) O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi materiallari, 2023.
- 7) Sh. Mirziyoyev nutqlari va sud-huquq islohotlari bo‘yicha farmonlari.